

Мейірбекова Г.Б.
**Азаматтық істерді соттың
қарауына әзірлеудегі
судьяның рөлі**

Мақала азаматтық істерді сот талқылауына әзірлеудегі судьяның рөліне арналған. Азаматтық істерді сот талқылауына әзірлеу азаматтық іс жүргізудің міндетті сатысы ретінде қарастырылады. Автор азаматтық істерді сот талқылауына әзірлеудегі судьяның әрекеттеріне жеке тоқталады. Азаматтық істі сот отырысына әзірлеу туралы сот ұйғарымының маңызына мән беріледі. Мақалада сондай-ақ, автормен жаңа ҚР АІЖК бойынша сот отырысына әзірлеу мерзімдерінің өзгергенін тілге тиек етеді.

Түйін сөздер: азаматтық істі әзірлеу, сот ұйғарымы, істі әзірлеу мерзімі, соттың қарауы.

Meirbekova G.B.
**The role of the judge in the
preparation of a civil case to trial**

The article focuses on the role of civil judge preparing cases for trial. Preparation of cases for trial is seen as a mandatory stage of civil process. Author dwelled on the actions of the judge preparing the case for trial, notes the importance of the judge's ruling on the preparation of cases for trial. In the article the author also address changes in terms of preparation for trial on the new Code of Civil Procedure of RK.

Key words: Preparation of civil cases, legal definition, the term preparation of the case.

Меирбекова Г.Б.
**Роль судьи в подготовке
гражданского дела
к судебному разбирательству**

Статья посвящена роли судьи в подготовке гражданских дел к судебному разбирательству. Подготовка дел к судебному разбирательству рассматривается как обязательная стадия гражданского процесса. Автор отдельно остановился на действиях судьи в подготовке дела к судебному разбирательству, отмечается, важное значение судьи. В статье автором также затронут вопрос изменения сроков подготовки к судебному разбирательству по новому ГПК РК.

Ключевые слова: подготовка гражданских дел, судебное определение, сроки подготовки гражданского дела, судебное разбирательство.

АЗАМАТТЫҚ ІСТЕРДІ СОТТЫҢ ҚАРАУЫНА ӘЗІРЛЕУДЕГІ СУДЬЯНЫҢ РӨЛІ

Елбасымыздың «100 нақты қадам – баршаға арналған қазіргі заманғы мемлекет» Ұлт Жоспарында қарастырылған шараларды іске асыру жолында Қазақстан Республикасының жаңа Азаматтық іс жүргізу кодексі дайындалып, оны Қазақстан Республикасының Парламенті толығымен мақұлдады және 2015 жылғы 31 қазанда ел Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың бұқаралық ақпарат құралдарының алдында жария түрде Қазақстан Республикасының жаңа Азаматтық іс жүргізу кодексіне қол қоюы – бұл құжаттың маңызы зор екендігін көрсетеді. Жаңа кодекстің негізі мақсаты: азаматтық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асыруды жеңілдету әрі тездету, сотқа қатынасушы жақтардың өзара келісімге келуінің және татуласуының құқықтық негіздерін қалыптастыру болып табылады. Ол үшін азаматтық істі сот отырысына әзірлеу сатысының маңызы зор болып саналады.

Азаматтық істерді соттың қарауына әзірлеу бірінші сатыдағы соттың іс жөніндегі іс-әрекетінің қажеттілігі болып табылады және ол тараптар ұсынған дәлелдемелер мен қолданылуға жататын материалдық құқық нормаларына сәйкес тараптардың заңды құқықтары мен міндеттерін, олар ұсынған дәлелдемелерді сот отырысында толық, жан-жақты және объективті түрде зерттеп, заңды және негізгі сот актісін шығару үшін қажетті жағдайлар тудырады.

Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінің істі соттың қарауына әзірлеуді қамтамасыз ету жөніндегі 166-бабының 2-бөлігінде көрсетілген міндеттерді жүзеге асыру мақсатында судьялар арыздарды сот өндірісіне қабылдаған кезден бастап, сотқа берілген арыздардың дәлелдемелерін негізділігі ҚР АЖК-нің 150 және 151-баптардың талаптарына сәйкес келуін ескерулері қажет [1].

ҚР АЖК-нің 168-бабына сәйкес судья әр іс бойынша істі соттың қарауына әзірлеу туралы ұйғарым шығаруы тиіс. Ұйғарымда, даудың санатын ескере отырып, оның сот отырысында уақытылы және дұрыс шешілуін қажет болып табылатын нақты әрекеттер көрсетілуі тиіс және істі соттың қарауына әзірлеу туралы ұйғарымға шағым немесе наразылық келтіруге болмайды.

ҚР АІЖК-нің 14-бабына сәйкес, сотқа арыз қай тілде берілсе, сот өндірісі де сол тілде жүргізіледі деп есептеу керек. Егер талапкерден арыз берілген тілді өзгерту туралы өтініші келіп түссе, онда судья ҚР АІЖК-нің 14-бабының 2-бөлігіне сәйкес сот талқылауы жүргізілетін сот өндірісінің тілі туралы ұйғарым шығаруға міндетті.

Судьялар азаматтық істерді соттың қарауына әзірлеген кезде ҚР АІЖК-нің 47-бабында көрсетілген процессуалдық құқықтар мен міндеттерді, оның ішінде мәлімдеген талаптарын негіздейтін дәлелдемелер немесе оларға келтірілген қарсылықтарын ұсынуға міндетті және процессуалдық міндеттерді орындамаудың құқықтық салдары туралы талапкерлер мен жауапкерлерге түсіндіруі тиіс.

Тараптардың не жауапкерлердің өтініші бойынша дәлелдемелер сұратуға жәрдемдесе отырып, судья істі сот талқылауына дайындаған кезде, ол дәлелдемелердің бір-бірінен артықшылығы туралы пікірін білдіруге қақысы жоқ [2, 58 б].

Мүлік туралы дауларды тараптардың аралық сотқа тапсыруға құқығы бар екендігін, оны қалай жүзеге асыруға болатыны процессуалдық тәртіпті және оның құқықтық салдарын түсіндіргені жөн. Алайда, тараптардың осындай құқықтары түсіндірілмегені туралы уәждері, азаматтық істің сот талқылауына тиісті түрде әзірленбеді деп саналмайды.

Егер істі сот талқылауына дайындау кезінде талапкердің сот немесе басқа да талаптары, ал жауапкердің талапкерге қарсы талаптары бар екені анықталса, онда судья талапкердің қосымша талап ұсынуға, ал жауапкердің қарсы талап қоюға құқықтарын түсіндіреді [3, 58 б].

Істі соттың қарауына әзірлеу барысында судья талапкердің талап арызды қамтамасыз ету туралы өтінішін қарауға құқылы.

Заңға сәйкес судья жауапкерге талапты қамтамасыз ету шараларымен келтірілуі мүмкін шығындардың орнын толтыру үшін талапты қамтамасыз ету туралы өтініш берген тараптан ақшалай немесе өзге мүлікті талап етуге құқылы [4, 58 б].

Судья азаматтық істі сот талқылауына дайындауды, егер Азаматтық іс жүргізу кодексінде немесе өзге заң актілерінде басқа мерзімдер көрсетілмесе, арыз сот өндірісіне қабылданып, азаматтық іс қозғалған күннен бастап бұрынғы 1999 жылы 13 шілдеде қабылданған Азаматтық іс жүргізу кодексі бойынша жеті күннен кешік-

тірмей өткізуі тиіс болса, 2015 жылы 31 қазанда қабылданған Азаматтық іс жүргізу кодексі бойынша бұл мерзім 15 жұмыс күніне ұзартылды.

Азаматты хабар-ошарсыз кеткен деп тану немесе азаматты қайтыс болған деп жариялау туралы істер бойынша істі соттың қарауына әзірлеу мерзімі жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарында осындай істің қозғалуы туралы судья ұйғарымы жарияланған күннен бастап үш ай құрайды.

Сот ҚР АІЖК-нің 273-бабының 1-бөлігіне сәйкес сайлауға дейін бес күн бұрын және сайлау күні келіп түскен азаматтардың, қоғамдық бірлестіктердің, сайлау комиссия мүшелерінің сайлау құқықтарының бұзылуы туралы арыздары бойынша істі арыз берілген күні дайындап, сол күні оны мәнісі бойынша қарау керек. Бұл санаттағы даулар бойынша істі соттың қарауына әзірлеу мерзімі ұзартылуға жатпайды.

ҚР АІЖК-нің 167-бабында көрсетілген алименттерді өндіру туралы жәбірленушілерге мертігуден немесе денсаулығына өзге де зақымнан келтірілген зиянды өтеу, сондай-ақ асыраушысынан айырылу жағдайлары бойынша және еңбек қатынастарына туындайтын барлық талаптар бойынша істерді соттың қарауына әзірлеу мерзімдері ұзартылуға жатпайды. Істердің басқа санаттары бойынша судья ерекше жағдайларда күрделі істер бойынша ғана мерзімді бір айға дейін ұзарта алады.

Судьяның істі соттың қарауына әзірлеу әрекеттерін онбес күн мерзім ішінде немесе кейбір санаттары үшін заң актілерінде көрсетілген мерзім ішінде бітіруі мүмкін болмағанда, ол ерекше жағдай деп танылады. [5, 79 б].

ҚР АІЖК-нің 173-бабына сәйкес судья істі соттың қарауына әзірлеу туралы ұйғарымда көрсетілген барлық әрекеттерді орындағаннан кейін, іс сот талқылауына дайын деп есептеліп, азаматтық істі сот отырысына тағайындау туралы ұйғарым шығарады.

Еліміздің 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында азаматтық сот ісін жүргізуге қатысушылардың құқықтарын барынша іске асыру, жеке адамның бұзылған құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекет мүддесін уақытылы қорғау және қалпына келтіру мақсатында Азаматтық істерді дұрыс уақтылы мерзімінде шешу үшін соттың отырысына әзірлеудегі судьяның рөлі өте зор.

Әдебиеттер

- 1 ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексі 31.10.2015 ж.
- 2 Звягинцева Л.М., Блюхина М.А., Решетникова И.К. Доказывания в судебной практике по гражданским делам. – М., 2000.
- 3 Баймолдина З.Х. Исковой порядок защиты прав в суде: научно-практическое пособие. – Алматы: Жеті жарғы, 2001.
- 4 Егембердиев Е.О. Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу құқығы: Жалпы бөлім. Ерекше бөлім: оқу құралы. – Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2007. – 102 б.
- 5 Касенова А.Ж. Талап қою құқығын іске асырудың шарттары (өзекті мәселелері): з.ғ.к. д. – Алматы, 2006.

References

- 1 QR Azamattyk is zhyrgizu kodeksi 31.10.2015 zh.
- 2 Zvjaginцева L.M., Bljuhina M.A., Reshetnikova I.K. Dokazyvaniya v sudebnoj praktike po grazhdanskim delam. – M., 2000.
- 3 Bajmoldina Z.H. Iskovoј porjadok zashhity prav v sude: Nauchno-prakticheskoe posobie. – Almaty: Zheti zhargy, 2001.
- 4 Egemberdiev E.O. Kazakstan Respublikasynyn azamattyk is zhurgizu kukygy: Zhalpy bolim. Erekshe bolim. Oku kuraly. – Karagandy: Bolashak-Baspa, 2007. – 102 b.
- 5 Kasenova A.Zh. Talap koju kukygyyn iske asyrudyn sharttary (ozekti maseleleri). Z.g.k. d. – Almaty, 2006.